

Розвиток сільського зеленого туризму в умовах природоохоронних територій: вітчизняний та зарубіжний досвід

Печенюк А.П.

викладач кафедри обліку і аудиту,
маркетингу та менеджменту
Київського університету туризму, економіки і права

У статті розглянуто питання розвитку сільського зеленого туризму в умовах природоохоронних територій. Досліджено шляхи покращення ефективності функціонування сільського зеленого туризму в масштабах заповідних територій; подано пропозиції щодо удосконалення відносин між адміністраціями національних природних парків і господарями садиб сільського зеленого туризму щодо активізації взаємовигідної економічної діяльності.

Ключові слова: сільський зелений туризм, заповідні території, національні природні парки, сталий розвиток, ефективна співпраця.

Печенюк А.П. РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМА В УСЛОВИЯХ ПРИРОДООХРАННЫХ ТЕРРИТОРИЙ: ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

В статье рассмотрены вопросы развития сельского зеленого туризма в условиях природоохранных территорий. Исследованы пути улучшения сотрудничества и эффективного функционирования сельского зеленого туризма в масштабах заповедных территорий; даны предложения по совершенствованию отношений между администрациями национальных природных парков и хозяевами усадеб сельского зеленого туризма по вопросам активизации взаимовыгодной экономической деятельности.

Ключевые слова: сельский зеленый туризм, заповедные территории, национальные природные парки, устойчивое развитие, эффективное сотрудничество.

Pecheniuk A.P. DEVELOPMENT OF RURAL GREEN TOURISM IN ENVIRONMENTAL PROTECTED AREAS: DOMESTIC AND FOREIGN EXPERIENCE

The issues of development of rural green tourism in the conditions of nature protection territories are considered in the article. The ways of improving cooperation and effective functioning of rural green tourism in the scale of protected areas are explored; Proposals have been developed to improve the relations between the administrations of national natural parks and the masters of rural green tourism estates on the issues of intensification of mutually beneficial economic cooperation.

Keywords: rural green tourism, protected areas, national nature parks, sustainable development, effective cooperation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Особливо актуальним в умовах сьогодення є питання поєднання захисту природи з рекреаційною діяльністю, яка, як відомо, не найкращим чином позначається на заповідних територіях та на стані довкілля.

Аналізуючи досвід взаємодії громад сільського зеленого туризму з національними природними парками, слід відзначити, що, окрім екологічної складової, великою проблемою є вирішення питання економічної ефективності від такої співпраці.

Україна з урахуванням світових тенденцій орієнтується на сталий розвиток, за якого велика увага звертається на захист та охорону довкілля певних територій. Національні природні парки можуть стати центрами ста-

лого розвитку та поширювати ці ідеї серед населення. Така співпраця має приносити економічну вигоду як адміністраціям заповідних об'єктів, так і місцевому населенню, яке розвиває сферу сільського зеленого туризму.

В наявних умовах необхідно знайти шляхи розвитку співробітництва між адміністраціями заповідних територій та господарями сільських зелених садиб щодо здійснення природоохоронних функцій та отримання додаткових джерел надходження коштів [1].

Впровадження закордонного досвіду в діяльність вітчизняних природних парків і заповідних територій дасть змогу сформулювати ефективний менеджмент, опанувати принципи деліберативної демократії, організувати активну взаємодію з громадськими

організаціями, забезпечити права людини на екологічно чисте довкілля, допоможе орієнтувати парки на відвідувачів [2]. Вжиття таких заходів дасть змогу створити нові можливості для господарів сільських зелених садиб, що позитивно вплине на стан розвитку сільського зеленого туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями діяльності природоохоронних територій та зеленого туризму у різні періоди займалися Ф. Гамор (у частині вдосконалення діяльності біосферних заповідників), П. Цимбал (в частині аналізу зарубіжного досвіду діяльності національних природних парків та сільського зеленого туризму), М. Стеценко (порушував актуальні питання діяльності вітчизняних природоохоронних територій), В. Бондар (розглядав екологічний туризм як складову розвитку сільського зеленого туризму), Б. Ротаєнко (розглядав туризм як спосіб освоєння депресивних регіонів).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатню кількість публікацій, які стосуються сільського зеленого туризму та діяльності природоохоронних територій, існує чимало невирішених питань, які потребують подальшої деталізації та наукового пізнання. Одним із напрямів, який потребує дослідження, є знаходження шляхів ефективного розвитку сільського зеленого туризму в масштабах заповідних територій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідження розвитку сільського зеленого туризму в умовах національних природних парків зумовило вирішення таких завдань:

- виявлення проблем розвитку сільського зеленого туризму в умовах заповідних зон;
- аналіз закордонного досвіду щодо організації сільського зеленого туризму в межах національних природних парків;
- розробка, систематизація та узагальнення рекомендацій щодо підвищення ефективності економічних відносин між власниками сільських зелених садиб та адміністраціями заповідних територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині на території Хмельницької області 56 садиб надають послуги з сільського зеленого туризму [3]. Більшість садиб розташована в межах заповідних територій національного або місцевого значення. Таке розміщення має певні переваги перед іншими господарськими суб'єктами, але вимагає дотримання встановлених норм і правил

поведінки в заповідних зонах. Зокрема, власники зелених садиб та їх гості зобов'язані дотримуватись вимог природоохоронного законодавства в частині охорони навколишнього середовища. Адміністрації природних парків мають сприяти традиційній екологічно орієнтованій діяльності господарів сільських зелених садиб.

Нині склалася така ситуація, що через відсутність дієвих механізмів контролю і ефективної організації діяльності заповідних територій природні та рекреаційні ресурси використовуються неефективно, виникають різні стихійні промисли недобросовісних бізнесменів, які, використавши по максимуму ресурсний та людський капітал, отримують великі прибутки, залишаючи Національні парки та господарів садиб сільського зеленого туризму в ролі пасивних землекористувачів [4].

Особливо гостро стоїть питання виділення установам природно-заповідного фонду земельних ділянок без вилучення їх у землекористувачів, а також здійснення природоохоронних заходів (лісовідновних, санітарно-оздоровчих тощо) [5].

Крім цього, через недосконалість законодавства виникають певні конфлікти між місцевими жителями, тобто власниками сільських зелених садиб, які територіально відносяться до заповідників, а також адміністраціями таких територій. Зокрема, через впровадження складної процедури видачі лімітів та дозволів (на випасання худоби, заготівлю дров, викошування сіна, відстріл диких звірів тощо) тут блокується господарська діяльність (наприклад, здійснення природоохоронних заходів). Це погіршує становище людей, гальмує розвиток сільського зеленого туризму та негативно впливає на імідж української держави, яка повинна гарантувати виконання міжнародних зобов'язань щодо реалізації в Україні програмних документів біосферних резерватів ЮНЕСКО та має сприяти розвитку традиційних форм господарювання в заповідниках [5].

В результаті аналізу діяльності закордонних природних парків було виявлено, що вони переважно розвиваються у таких двох напрямках: розвиток інфраструктури сталого туризму та організація партнерських взаємовідносин з аграрною сферою.

Оскільки сталий туризм завдає найменшої шкоди середовищу, є економічно вигідним та соціально орієнтованим, то природні парки Швейцарії, наприклад, для туристів пропонують проживання в умовах дикої природи, використовуючи сільські ферми, еко-шале, готелі.

Зазвичай такі місця обладнані пунктами харчування чи домашніми кухнями на фермах.

Для будівництва таких закладів підприємці використовують природні матеріали, забезпечують безвідходне виробництво, скорочують витрати ресурсів та енергії, зменшуючи негативний вплив на природу.

У французьких парках підприємницька діяльність спрямована на створення мереж міні-готелів, гостьових будинків, сільських зелених садиб, літніх укриттів на природі, реставрацію старовинних будинків, водяних млинів, вітряків тощо з урахуванням екологічних маршрутів та екологічних вимог. Інколи для людей з обмеженими фізичними можливостями окремі маршрути можуть адаптуватися під гужовий транспорт.

В національних природних парках Квебеку (Канада) для туристів пропонують шале-будинки на 2-4 особи; будинки для групи туристів; сільські будинки; кемпінги, а саме каное-кемпінги, кайяк-кемпінги, кемпінги для піших та велотуристів (Parc national du Saguenay, Québec). Переважно такі заклади будуються близько до туристичних маршрутів.

Оскільки на територіях природних парків живуть люди, які здійснюють господарську діяльність, то співпраця природних парків з аграрним сектором передбачає реалізацію «зелених» підходів і в землеробстві. Екологізація виробництва продукції підтримується на національному та регіональному рівнях, причому спостерігається висока результативність взаємодії парків з агропідприємцями.

Наприклад, у Бельгійському природному парку Плен де л'Еско до 50% території зайнято сільським господарством, а у французькому парку Кап і Маре д'Опал цей показник сягає 70%.

Національні природні парки Швейцарії стимулюють аграрний сектор до виробництва екологічної продукції, допомагаючи підприємцям виходити на новий ринок збуту, а саме ринок туристів та відвідувачів парку, шляхом створення бранда «Produit – Parcs Suisses» («Створено в Швейцарських парках»).

Така марка є підтвердженням якості, професійності, екологічності, а також свідченням того, що, придбавши маркований товар, турист робить свій внесок у збереження природи, культурної спадщини регіону та підтримує діяльність національного природного парку.

Французькі природні парки також у своїй діяльності використовують маркування продукції та послуг підприємців. Так, марку від природних парків отримали більше 800 під-

приємств, які ведуть господарську діяльність у 36 природних парках. Крім цього, національний природний парк Севен проводить навчання зі сталого розвитку для підприємців.

Європейські парки велику увагу приділяють поширенню ідей сталого розвитку, використовуючи при цьому всі інформаційні можливості, видаючи спеціальні посібники, відкриваючи цільові сайти, проводячи велику роз'яснювальну роботу серед населення.

Наприклад, бельгійський парк Плен де л'Еско поширює інформацію для відвідувачів та підприємців про те, як вони можуть синхронізувати свою діяльність або поведінку з урахуванням принципів сталого розвитку та ефективної співпраці з парками.

Окрім цього, міжнародний досвід свідчить про те, що велика увага під час організації діяльності приділяється взаємодії та партнерству з іншими природними парками. У зв'язку з цим парки часто створюють мережі, асоціації для вирішення нагальних проблем.

Наприклад, у Франції Федерація природних парків заохочує підприємців розпочати підприємницьку діяльність на території 50 парків, які входять до її складу, надаючи зацікавленим особам необхідну інформацію про бажані напрями співпраці. Це можуть бути екологічне виробництво продукції, туризм, національні промисли, медицина, виготовлення сувенірів тощо. Зацікавлена особа на сайті Федерації може заповнити необхідну заявку з описом власної ініціативи щодо ведення бізнесу. Федерація розглядає пропозицію, а в разі необхідності допомагає підприємцю вибрати оптимальний варіант бізнесу з урахуванням вимог сталого розвитку.

Мережа природних парків Швейцарії створена для організації та підтримки підприємництва у цій країні. До її складу входять не лише парки, але й підприємці, які з ними співпрацюють.

Великі і потужні мережі діють в Бельгії (Федерація парків Валонії (La Fédération des Parcs Naturels de Wallonie)), Товариство туристичних комплексів дикої природи (La Société des établissements de plein air du Québec) та Мережа парків Квебеку діють у Канаді.

Створення мереж національних природних парків дає змогу досягати кращих результатів, оскільки відбувається постійний обмін досвідом, учасники мережі діють в єдиному інформаційному полі, а для підприємців, які є партнерами природних парків, це особливо необхідно, оскільки для них пропонуються єдині рекомендації щодо започаткування діяльності [2].

Досвід організації взаємодії національних парків з місцевим населенням є особливо актуальним для України. Зважаючи на високу питому вагу особистих селянських господарств у виробництві сільськогосподарської продукції, можна стверджувати, що вони також можуть вирощувати та реалізовувати екологічно чисту продукцію, але за умови підтримки з боку національних природних парків. Встановлено, що нині особисті селянські господарства України виробляють 46% валової продукції сільського господарства [6].

Сільський зелений туризм України, розвиваючись в межах національних природних парків, може мати різні напрями: оздоровчий, екскурсійний, гірський, науковий, пішохідний, кінний, водний, екологічно-пізнавальний тощо.

Доречною була би розробка загальнонаціональної програми розвитку сільського зеленого туризму в межах заповідних територій.

Корисним може стати досвід Шацького національного парку, де успішно впроваджено чимало проектів щодо співпраці з місцевими громадами та приватним підприємцями [4].

Реалізація програми може складатися з таких етапів:

- 1) розробка правил поведінки та ведення бізнесу в межах заповідників;
- 2) розробка брэнда заповідної території;
- 3) розробка алгоритму створення, сертифікації та реалізації послуг сільського зеленого туризму з урахуванням вимог сталого розвитку;
- 4) розробка типових методик проведення семінарів і тренінгів для господарів сільських зелених садиб;
- 5) здійснення моніторингу розвитку сільського зеленого туризму в заповідних зонах;
- 6) створення баз даних, які містять інформацію, необхідну господарям і споживачам послуг сільського зеленого туризму;

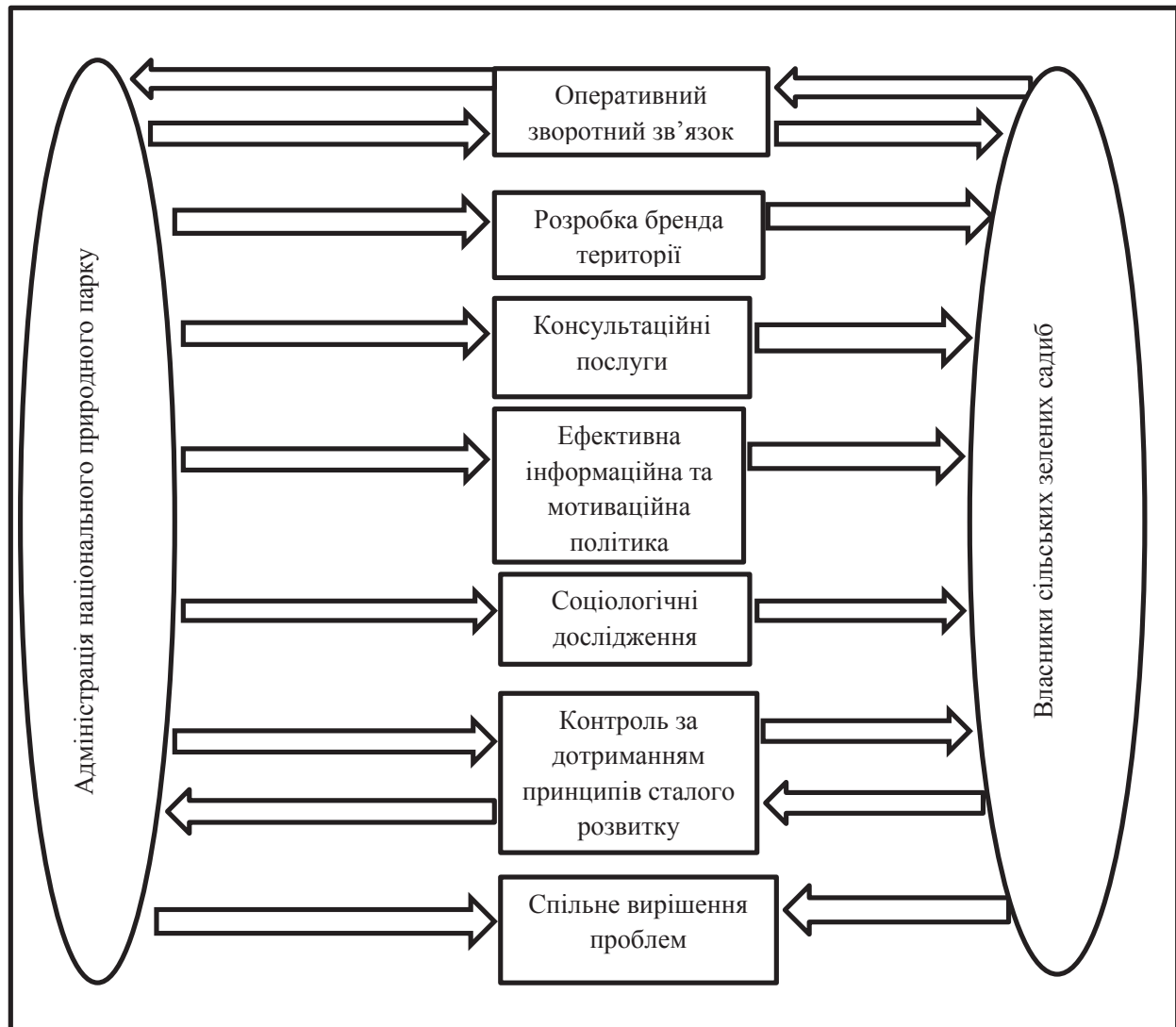

Рис. 1. Організація співпраці національного природного парку з господарями сільських зелених садиб

7) сприяння розвитку малого та середнього бізнесу на територіях національних парків;

8) сприяння розробленню нових екологічних маршрутів, а також актуалізація краєзнавчо-пошукової роботи;

9) сприяння впровадженню екологічних технологій та формуванню екологічної культури;

10) сприяння об'єднанню господарів сільських зелених садіб у громадські організації.

Розробка та реалізація програми сприятимуть вирішенню багатьох соціально-економічних проблем розвитку сільського зеленого туризму в межах заповідних територій та матимуть довгострокові наслідки [7].

Схему співпраці національних природних парків з власниками сільських зелених садіб, засновану на принципах сталого розвитку, зобразимо на рис. 1.

Важливою умовою покращення співпраці територіальних громад сільського зеленого туризму з керівництвом національних природних парків є вдосконалення комунікаційних процесів між ними, що дасть можливість

завчасного корегування ситуації та отримання оперативних даних.

Висновки з цього дослідження. Дослідження діяльності природних парків багатьох країн засвідчує, що для забезпечення ефективної роботи та здійснення поставлених завдань вони ведуть активну економічну діяльність, яка базується на інноваціях у сфері сільського зеленого туризму, мотивації місцевих громадян до підприємницької діяльності з урахуванням принципів сталого розвитку, а також комерціалізації власних послуг.

Враховуючи міжнародний досвід, слід відзначити, що українські природні парки та заповідні території мають значні можливості для розвитку сталого туризму. Незважаючи на те, що сільський зелений туризм сьогодні ще не є стабільно прибутковим сектором економіки, його поширення на природоохоронних територіях допоможе вирішити низку соціально-економічних проблем регіону, а за правильної його організації сприятиме захисту навколишнього природного середовища. Для цього необхідне налагодження ефективного співробітництва між державою та приватним сектором.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар В. Екологічний туризм як складова розвитку сільського туризму / В. Бондар, Я. Ганжа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_127/11.pdf
2. Цимбал П. Розвиток національних природних парків через взаємодію з громадським та приватним секторами: зарубіжний досвід / П. Цимбал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ngo-cwb.blogspot.com/p/blog-page_98.html
3. Агрооселі Хмельницької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kultura.km.ua/archives/14597>
4. Стеценко М. Національні природні парки. Вживати навчили – створить умови для повноцінного життя / М. Стеценко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zapovidnyk.org/2016/03/blog-post.html>
5. Гамор Ф. Вдосконалення діяльності біосферних заповідників (резерватів) як модельних територій для сталого розвитку в Україні / Ф. Гамор [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zapovidnyk.org/2015/02/blog-post_10.html
6. Карпенко О. Тенденції розвитку особистих селянських господарств у контексті складових економічної безпеки / О. Карпенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/2-2014/42.pdf>
7. Ротаєнко Б. Туризм як один із способів підприємницького освоєння депресивних регіонів / Б. Ротаєнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/16383/1/34-38.pdf>